

Assi Kärkkäinen

”TYTÖNPUOLIKAS MUOVINEULEESSA”

Anni Ihlbergin romaani *Ilonpilaaja* feministisenä ja tyttöjen
kehitysromaanina

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Kandidaatin tutkielma

Toukokuu 2023

TIIVISTELMÄ

Assi Kärkkäinen: ”Tytönpuolikas muovineuleessa” Anni Ihlbergin romaani *Ilonpilaaja* feministisenä ja tyttöjen kehitysromaanina

Kandidaatin tutkielma

Tampereen yliopisto

Kirjallisuustieteen tutkinto-ohjelma

Toukokuu 2023

Tutkielmassa analysoidaan Anni Ihlbergin romaania *Ilonpilaaja* (2021) kahtena kehitysromaanin alalajina, tyttöjen kehitysromaanina sekä feministisenä kehitysromaanina. Tutkielman tarkoituksena on selvittää, mitä näille lajeille tyypillisiä piirteitä kohdoteoksessa ilmenee, sekä millaisena tyttöys kuvataan 2000-luvulle sijoittuvassa romaanissa. Viimeistä kysymystä tarkastellaan tutkimalla teoksen päähenkilöä poikatyttöhahmon viitekehyksessä.

Luku kolme keskittyy erittelemään *Ilonpilaajasta* löytyviä kehitysromaanin piirteitä ensin tyttöjen kehitysromaanina, jonka jälkeen feministisenä kehitysromaanina omassa alaluvussaan. Analyysissä hyödynnetään erityisesti Sardella-Ayresin ja Reesen tutkimusta tutkiessa *Ilonpilaajaa* tyttöjen kehitysromaanina, kun taas feministisen kehitysromaanin analyysiä pohjustaa Rita Felskin tutkimus. Tarkastellessa kohdoteosta tyttöjen kehitysromaanina nousee analyysissä keskeiseksi päähenkilön kokema toiseuden tunne. Feministisen kehitysromaanin analyysissä keskeistä on Felskin teorian mukaisesti naisyhteisöt sekä naisten väliset suhteet, joista tarkastellaan kolmea kehityksen kannalta tärkeintä. Luku neljä keskittyy tutkimaan teoksen päähenkilöä poikatyttöhahmona, jonka kautta pohditaan, millaisena tyttöys teoksessa kuvataan. Luvun neljä teoriapohjana toimii Kristen B. Proehlin tutkimus poikatyttöhahmoista kirjallisuudessa.

Tutkielman tulos on, että *Ilonpilaajasta* löytyy kehitysromaanille tyypillisiä piirteitä, joskin tyttöjen kehitysromaanin piirteet näyttävät vahvemmin kuin feministisen kehitysromaanin. Teoksen päähenkilöä voi luonnehtia poikatyttöhahmoksi, vaikkakin termi tuntuu vanhanaikaiselta. Toisaalta poikatyttö hahmo lukeutuu erityisesti tyttöjen kehitysromaanien perinteeseen, jolloin sen käyttö tuntuu sekä oikeutetulta, että yhdeltä lisäperusteelta kytkeä teos kyseiseen lajiin. Tyttöyttä kuvataan teoksessa päähenkilön kokeman ulkopuolisuuden kautta ja haastamalla perinteistä, usein ahdasta määritelmää tyttöydestä. Tutkimusta olisi mielekästä jatkaa keskittyen erityisesti 2000-luvun kotimaisiin tyttöjen kehitysromaneihin, sillä vielä tutkimusta on aiheesta tehty hyvin vähän.

Avainsanat: kehitysromaanin, tyttöjen kehitysromaanin, feministinen kehitysromaanin, poikatyttöhahmo

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Teoria ja käsitteet	3
2.1	Laji ja kehitysromaani	3
2.2	Tyttöjen kehitysromaani	4
2.3	Feministinen kehitysromaani	5
2.4	Poikatyttö kirjallisuudessa	6
3	Kehitysromaanin piirteet <i>Ilonpilaajassa</i>	8
3.1	<i>Ilonpilaaja</i> tyttöjen kehitysromaanina	8
3.2	<i>Ilonpilaaja</i> feministisenä kehitysromaanina	12
4	Tyttöys ja Lotan henkilöahmo poikatyttöhahmona	17
5	Johtopäätökset	21
	Lähteet	23

1 Johdanto

Sukupuoli ja sen moninaisuus ovat puhuttaneet mediassa paljon viime vuosien aikana. Samaan aikaan kun tietomme ja ymmärryksemme lisääntyvät siitä, kuinka laaja kokonaisuus sukupuoli todellisuudessa onkaan, tarkastelemme silti usein sukupuolta tiettyjen roolien ja binääristen vastakohtien lävitse. Aihe on ajankohtainen myös kirjallisuudessa, jossa erityisesti naiseuden ja tyttöyden kuvaukset ovat olleet viime vuosina kerronnan kohteena. Muuttuneen yhteiskunnan myötä emme enää automaattisesti rinnasta naista äidiksi tai vaimoksi, mutta esimerkiksi maskuliinisena pidetyt ja miehisyyteen liitetyt piirteet vaikuttavat naisahmojen tulkintaan niin, että emme puhu pelkästään naishahmosta, vaan esimerkiksi poikatytöstä.

Tutkielmassani tarkastelen Anni Ihlbergin teosta *Ilonpilaaja* (2021) feministisenä ja tyttöjen kehitysromaanina ja sitä, millaisena tyttöys ja naiseus teoksessa kuvataan. Ihlbergin teos on kuvaus päähenkilön, Lotan, kasvusta työstä naiseksi. Teos ottaa kerronnallaan kantaa sukupuoliroolien ahtauteen ja siihen, millaista on kasvaa ja kehittyä, kun ei sovikaan yhteiskunnan asettamiin raameihin. Ulkopuolisuuden tunne, ristiriitaiset käyttäytymismallit ja tunteiden säätelyn haasteet määrittävät päähenkilön kehitystä lapsesta nuoreksi aikuiseksi.

Tutkimukseni tavoitteena on eritellä teoksesta feministisen ja tyttöjen kehitysromaanin piirteitä sekä tutkia Lotan henkilöahmoa poikatytön viitekehityksessä. Koska kehitysromaanin on lajina ollut huipussaan romantiikan aikakaudella, on myös hyödyntämäni tutkimuskirjallisuus pääosin tehty analysoimalla romantiikan kirjallisuutta. Haasteenani varmasti tulee olemaan se, kuinka siirtää aiempi tutkimus ja ominaispiirteet nykykontekstiin ja lähes täysin poikkeavaan yhteiskunnan kuvaukseen. Tutkimuskysymyksiäni ovat: mitkä kehitysromaanien piirteistä ovat löydettävissä 2020-luvun tyttökirjallisuudesta, ja millainen on teoksessa esiintyvä poikatytöhahmo?

Aloitin tutkielmani määrittelemällä sekä tyttöjen kehitysromaanin että feministisen kehitysromaanin käsitteet. Esittelen myös lyhyesti poikatyttö/queer-hahmon luvussa kaksi. Luvussa kolme siirryn analysoimaan *Ilonpilaaja* feministisenä/tyttöjen kehitysromaanina keskittyen

tarkastelemaan romaanityypille ominaisia naisten välisiä suhteita. Luvussa neljä analysoin Lotan henkilöahmoa poikatyttöahmona ja tyttöyden kuvausta teoksessa. Viidennessä luvussa esittelen vielä tutkimukseni keskeiset johtopäätökset ja kokoan tutkielmani yhteen. Pohdin myös lyhyesti, miten tutkimusta voisi jatkaa.

2 Teoria ja käsitteet

2.1 Laji ja kehitysromaani

Ennen kuin esittelen tutkielmani keskeisiä teorioita ja käsitteitä, pohjustan lyhyesti teorioiden käsittelyä määrittelemällä lajiteorian mukaisesti kehitysromaanin sekä alalajeja. Saija Isomaa on väitöskirjassaan *Heräämisen poetiikkaa* (2009) soveltanut Alastair Fowlerin (1982) lajiteoriaa. Fowler määrittelee lajin muun muassa lajirepertoarin käsitteen avulla. Lajirepertoarin avulla on mahdollista erottaa eri perheitä toisistaan teosperheiden joukosta. Lajirepertoariin kuuluu yleensä muun muassa tietynlainen laajuus, metrinen rakenne, osien järjestys, aihe, arvot, henkilöhahmot ja tyyli. Lajikategorioita Fowler nimeää kolme: historiallinen laji, alalaji sekä tyyllilaji. Historiallinen laji käyttää lajirepertoarista niin muodollisia kuin sisällöllisiä piirteitä, joista muodollisilla tarkoitetaan esimerkiksi laajuutta ja metristä rakennetta, ja sisällöllisillä piirteillä esimerkiksi aihetta ja henkilöhahmoja. Alalaji lisää historiallisen lajin repertoariin vähintään yhden sisällöllisen piirteen. Tyyllilaji muodostuu lajirepertoarin sisällöllisistä piirteistä ja esiintyy jonkin historiallisen lajin yhteydessä, kuitenkin sitä muuntaen. (Isomaa 2009, 16.) Teorian mukaan tutkielmani keskiössä oleva kehitysromaanin laji on siis alalaji romaanille, sillä historiallisen lajin, tässä tapauksessa romaanin, repertoariin on lisätty sisällöllisiä piirteitä, esimerkiksi kehittyvä päähenkilöhahmo. Samalla se kuitenkin myötäilee historiallisen lajin repertoariin kuuluvia muodollisia ja sisällöllisiä piirteitä.

Isomaa (2009, 16) tuo myös esiin, kuinka ehdottomien lajirajojen veto ei ole toivottavaa tai välttämättä edes mahdollista, sillä eri teosperheillä voi olla yhdistäviä piirteitä. Hän mainitsee myös, että lajitutkimuksen on pyrittävä kuvaamaan kirjallisuudenlajeja silloinkin, kun ne muuntuvat ja sekoittuvat odottamattomalla tavalla.

Kehitysromaani on romaanityyppinä erityisesti ominainen romantiikan ajalle. Minna Aallon (2000, 7) mukaan kehitysromaani (Bildungsroman) on romaanityyppi, joka kuvaa päähenkilön kypsymistä, hänen suhdettaan ympäröivään todellisuuteen ja kasvavaa tietoisuutta omasta itsestään. Kehitysromaani keskittyy kuvaamaan elämänvaiheita ja tilanteita, jotka ovat merkittäviä päähenkilön muuttumisen kannalta, ja kehityksen kannalta vähemmän merkitykselliset asiat jäävät kuvaamatta, ellei teokseen sekoitu jonkin muun romaanin alala-

jin piirteitä (Isomaa 2009, 22). Kehitysromaanit korostavat yksilön itsetietoisuuden syventymistä ja persoonallisuuden kehitystä, jossa elämän varrella sattuvat konfliktit ovat kasvun kannalta merkityksellisiä. Kehitysromaanien nähdään saaneen alkunsa 1700-luvun lopun Saksasta ja Goethen *Wilhelm Meisters Lehrjahre* (1794–96) nostetaankin usein kehitysromaanin prototyypiksi. Kehitysromaanissa päähenkilö näyttäytyy itsenäisenä subjektina, joka määrittelee itse päämääränsä ja keskiössä ovat yhden henkilön läpikäymät muutokset, joita seurataan pitkällä aikavälillä. (Steinby ja Mäkikalli 2013, 145.) 1800-luvulla Pohjoismaissa kehitysromaanit olivat erityisesti ylioppilaskuvauksia ja naisten kehitystä kuvaavia teoksia. Naisten kehityksen kuvausten suosio on liitetty naisasiasta käytyyn laajaan keskusteluun, jossa pohdittiin muun muassa naisten ja miesten epätasa-arvoa, naisten kasvatusta ja naisten koulutusmahdollisuuksien puutetta. (Aalto 200, 8.)

2.2 Tyttöjen kehitysromaanit

Pohjoismaisesta naiskeskiöstä huolimatta kehitysromaanien historia on hyvin mieslähtöinen. Dawn Sardella-Ayres ja Ashley N. Reese (2020, 36) nostavat tyttökirjallisuuteen keskittyvässä artikkelissaan esille, kuinka kehitysromaanit keskittyvät usein kuvaamaan yksinäisen pojan matkaa pois kotoa, missä hän kokee seikkailuja ja kypsyy matkan varrella ennen kuin palaa kotiin sankarina. Kehitysromaanin määritelmä ei siis tällaisenaan ole ollut suoraan vaihdettavissa tyttöjen aikuistumisen kokemuksiin, sillä itsenäiset matkat ja seikkailut eivät olleet tytöille mahdollisia ja heidän kehityksensä oli enemmänkin kotiympäristön vaihtumista toiseksi kotiympäristöksi, tytön muuttamista vaimoksi. Feministinen lähestymistapa naishahmon kehittymiseen tarkoittaakin sosiaalisesti, historiallisesti ja rakenteellisesti jotain muuta kuin mieshahmojen kohdalla, joka tulee ottaa huomioon lajin sisällöllisiä piirteitä määrittäessä.

Sardella-Ayresin ja Reesen (2020, 36) mukaan elementtien tai juonikuvioiden määrittäminen tyttöjen kehitysromaanissa vaatii siis enemmän kuin sen pohtimista, mikä ei ole pojan kehitysromaanin. Heidän mukaansa tyttöjen kehitysromaanit ovat keskeisiltä jännitteiltään usein kotikeskeisiä ja kuvaavat esimerkiksi, kuinka hyvin sankaritar asettuu kotiympäristöön ja esittää kotitaloutensa rooleja. Tyttöjen kehitysromaanille on tyypillistä korostaa avioliittoa ja lasten saamista ikään kuin kehittymisen huippuna, kun taas poikien kehitysromaanissa morsian ja avioliitto nähdään vain yhtenä saavutuksena seikkailujen varrella. Annis Pratt (1981,

30) kuvaileekin tyttöjen kehitystä termillä ”*growing down*” eikä ”*growing up*”, viitaten siihen, että kasvu tapahtuu ikään kuin sisäänpäin rajatussa kotiympäristössä. Naisten ja tyttöjen väliset yhteisöt ovat myös tärkeässä osassa tyttöjen kehitysromaaneja, ja yhteisöillä on usein suuri vaikutus sankarittaren kasvussa ja kehityksessä.

Kehitysromaanit ovat joko pyrkineet osoittamaan esimerkin kautta tavoiteltavaa ihannehenkilöä, tai luomaan varoittavan esimerkin pieleen menneestä kehityksestä.

2.3 Feministinen kehitysromaanin

Edellisessä luvussa esittelemäni tyttöjen kehitysromaanin lisäksi tutkin *Ilonpilaajaa* Rita Felskin (1989) määritelmän mukaisesti minuuden löytämiskertomuksen alalajina, feministisenä kehitysromaanina. Felskin mukaan minuuden löytämiskertomuksessa korostuvat eron merkitys, päähenkilön irrottautuminen aikaisemmasta elämänpiiristään ja naisen identiteetin etsintä. Teokset etenevät naisen vieraantuneisuuden tiedostamisesta osittaiseen yksilölliseen vapautumiseen. Feministinen kehitysromaanin haastaa perinteistä bildungsromania nostamalla yksilön kehityksen ohelle keskiöön naispäähenkilön kohtaamat vaikeudet patriarkaalisessa yhteiskunnassa. Feministiselle kehitysromaanille on siis tyypillistä kuvata pelkän yksilön kehityksen lisäksi yhteisöjä, joissa naiseksi kasvavat tytöt kehittyvät.

Koska bildungsromanien perinteet ovat Saksassa, ja nojaavat vahvasti saksalaiseen käsitykseen koulutuksesta 1700-luvulla, tulee Felskin (1989, 134–135) mukaan laji määrittää tarpeeksi laajasti, jotta se sekä säilyttää lajille tyypilliset piirteet, mutta myös mahtuu historiallisesti ja maantieteellisesti saksalaisen kirjallisuuden ulkopuolellekin. Felski nostaa esiin neljä yleistyksen sopivaa piirrettä: elämäkerrallisuus, dialektisuus, historiallisuus sekä teologisuus. Tällöin bildungsromania voidaan pitää elämäkerrallisena olettaen, että on olemassa johdonmukainen yksilöllinen identiteetti, joka muodostaa tarinan keskipisteen. Dialektisuudella tarkoitetaan identiteetin määrittymistä psykologisten ja sosiaalisten voimien monimutkaisen vuorovaikutuksen tuloksena. Jos romaanin kuvaa identiteetin muodostumista ajallisen prosessina ja siinä hyödynnetään lineaarista ja kronologista kerrontaa, on siinä Felskin mukaan bildungsromanille tyypillistä historiallisuutta. Bildungsromanissa teologisuus antaa tekstuaalisen merkityksen päähenkilön itsetuntemuksen löytymisen ennusteeseen. (mt.,

135.) Feministisen kehitysromaanin erona perinteiseen bildungsromaniin verrattuna on päähenkilön sukupuolen lisäksi alkupisteen ymmärrys omasta identiteetistä – miespäähenkilöllä on vapaammat lähtökohdat itsensä löytämiseen kuin naispäähenkilöllä, joka joutuu kampailemaan vapautensa ja identiteettinsä löytymisen puolesta. (mt., 137.)

Feministinen kehitysromaanin tarjoaa laajemman ikähaarukan päähenkilöille, verrattuna perinteiseen, nuoren pojan kehitystä kuvaavaan kehitysromaniin. Feministisessä kehitysromaanissa päähenkilön kehitystä seurataan usein lapsuudesta tai nuoruudesta aikuisuuteen asti, kun perinteisten kehitysromaanien kuvaukset päättyvät varhaisaikuisuuteen. Felskin (1989, 138) mukaan tämä johtuu siitä, että naisen identiteetin löytymisessä avioliitolla on ollut suuri merkitys, jolloin suuri osa kehityksestä tapahtuu verrattain myöhään päähenkilön elämässä.

Kuten Sardella-Ayres ja Reese, myös Felski nostaa esille naisyyteen ja ystävyyden toisen naisen kanssa keskeiseksi osaksi feminististä kehitysromania ja päähenkilön kehitystä. Feministinen kehitysromaanin kuvaa kuinka johdonmukainen käsitys itsestä löytyy osana prosessia, jossa ympäristö muuttuu suuremmaksi yhteisöksi (Felski 1989, 140). Felskin (1989, 136) mukaan naisten välisiin suhteisiin sisältyy ylitsepääsemistä siitä negatiivisesta arvosta, mitä naisiin on iskostettu kokemaan omaa sukupuoltaan kohtaan. Toisen naisen tunnistaminen tarjoaa symbolisen funktion itsensä löytämisessä ja sukupuoli-identiteetin vahvistamisessa. Naishahmot toimivat eräänlaisina peileinä, joista päähenkilö tunnistaa itsensä ja näkee naisellisen identiteettinsä heijastettuna (mt., 131). Feministisessä kehityskertomuksessa naisten suhde yhteiskuntaan välittyy vahvasti juuri naisyyden kautta, jotka toimivat apukeinona niin yhteenkuuluvuuden kuin eroavaisuuksien ymmärtämisessä. Yhteisöt mahdollistavat julkisen aktiivisuuden, mutta samalla vakuuttavat sukupuolten välisten erojen muuttumattomuudesta. (mt., 141.)

2.4 Poikatyttö kirjallisuudessa

Ilonpilaajassa identiteetin löytymisen vaikeudessa ja toiseuden tunteessa on keskeisessä osassa Lotan henkilöhaamon sopimattomuus tyttöyden konventioihin. Perinteiset tyttöhaamot kuvataan kirjallisuudessa tunnollisiksi, ahkeriksi, tunteellisiksi ja hyvin käyttäytyviksi. Poikahaamot kuvataan urheilullisina, viltteinä ja urheina. Kuten kehitysromaneissa, myös

muussa pojille suunnatussa kirjallisuudessa tyypillisiä aihepiirejä ovat seikkailut ja fyysiset aktiviteetit, tyttöjen kirjallisuudessa keskitytään romanttisen rakkauden etsimiseen ja muihin ihmissuhteisiin. (Miettinen 2015, 61.)

Lotan henkilöahmoa voisikin kuvata poikatyöksi, joka on erityisesti lastenkirjallisuudessa hyödynnetty hahmo. Poikatyön hahmo on lasten- ja nuortenkirjallisuudessa se, joka kaikkein näkyvimmin koettelee ”hyvän” ja ”oikeanlaisen” tyttöyden rajoja. Nämä hahmot ovat usein maskuliinisia, omapäisiä ja niihin liitetään myös androgynisiä piirteitä. Poikatyttö-hahmot ilmestyivät kirjallisuuteen samoihin aikoihin kehitysromaanin kanssa, eli 1800-luvulla. Varhaisia poikatyttöjä ovat esimerkiksi Louisa May Alcottin *Pikku naisia* -teoksen Jo March ja Astrid Lindgrenin Peppi Pitkätossu. (Miettinen 2015, 62.) Tyttökirjallisuus omaa usein pedagogisia piirteitä ja poikatyttöhahmoja on tyttökirjoissa hyödynnettykin vastakohdaksi tuolle toivottavalle ja ”oikeanlaiselle” tyttöydelle. Poikatyttöhahmoille on traditiossa ominaista aikuistuuksaan muuttua vastaamaan naiseuden sosiaalisia normeja ja päätyä esimerkiksi heterosuhteeseen ja avioliittoon (mt., 75).

3 Kehitysromaanin piirteet *Ilonpilaajassa*

Tässä luvussa tarkastelen *Ilonpilaajaa* ensin tyttöjen kehitysromaanina, jonka jälkeen Rita Felskin määritelmän mukaisesti feministisenä kehitysromaanina. Tyttöjen kehitysromaanina tutkiessani keskityn tarkastelemaan tutkijoiden korostamaa ympäristön vaikutusta kehitykseen. Feministisenä kehitysromaanina tutkielmassani pääpaino on naisten välisissä suhteissa, jotka Felski nostaa keskeiseksi kehityksen kannalta. Keskityn analyysissäni esittämään niitä sisällöllisiä piirteitä, jotka liittävät *Ilonpilaajan* osaksi kehitysromaanin alalajia mutta myös erottavat teoksen perinteisestä kehitysromaanista (Isomaa 2009, 16).

Tutkimuskirjallisuudessa nostetaan kotiympäristön merkityksen keskeiseksi osaksi tyttöjen kehitysromaanina. Tämä huomio on kuitenkin tehty koskemaan sellaista yhteiskunnan kuvausta, jossa tyttöjen ja naisten tilat eivät olleet muita, kuin kotiympäristöjä. Käsittelen kuitenkin tutkimuksessani kotiympäristön rinnalla myös kouluympäristöä, joka on nykyisessä yhteiskunnassa hyvin tärkeässä osassa lasten kasvua ja kehitystä. *Ilonpilaajassa* iso osa kerronnasta ja sen myötä kehityksen kokemuksista sijoittuu juuri koulu- tai työympäristöön, jolloin kouluympäristön tarkastelu kotiympäristöä vastaavana on mielestäni perusteltua.

3.1 *Ilonpilaaja* tyttöjen kehitysromaanina

Kaikista selkein *Ilonpilaajasta* löytyvä tyttöjen kehitysromaanin piirre on päähenkilön, eli Lotan, henkilöahmo. Kuten tyttöjen kehitysromaanit, myös *Ilonpilaaja* seuraa nuoren naisen kehitystä aikuiseksi. Teoksesta on eriteltävissä kolmen eri ikävaiheen kuvauksia, vaikka tapahtumia ei kerrotakaan täysin kronologisessa järjestyksessä. Lotan kokema kehitys on kuitenkin havaittavissa ensimmäisten lapsuuden kuvausten ja loppukohtauksen välillä, jossa Lotta on kasvanut nuoruuden haasteista huolimatta nuoreksi aikuiseksi, joka vastaa yhteiskunnan odotuksiin ainakin jollain tasoilla.

Lotan henkilöahmo on ikänsä lisäksi muutenkin hyvin tyyppillinen tyttöjen kehitysromaanin sankaritar. Lajissa esiintyvät päähenkilöt ovat usein yhteisöissään ulkopuolisia ja muista poikkeavia. Ulkopuolisuuden kokemus ja toiseuttaminen liitetään usein ainakin osittain ulkonäköön, ja perinteisesti tyttöjen kehitysromaanien sankarittaret ovat piirteiltään jotain

muuta kuin kauneusihanteita vastaavia, ”enkelimäisiä blondeja”. Toinen yleinen toiseuttamisen keino tyttöjen kehitysromaneissa on kuvata sankarittaren ulkonäköä jonkin yliluonnolliseen viittaavan piirteen avulla. Sankarittaria luonnehditaan usein noitamaisiksi, epätavallisiksi tai peikkomaisiksi. (Sardella-Ayres & Reese 2020, 40.) Lotan ulkonäköä kuvataan teoksessa suoraan melko vähän ja esimerkiksi hiusten tai silmien väriä ei kerrota. Kerronnasta käy kuitenkin ilmi, ettei Lotta itse pidä itseään erityisen kauniina tai tytön muottiin sopivana, ja oman identiteetin löytymisessä on ollut haasteita nuoresta lähtien:

Hän oli sisäistänyt käskyn olla oma itsensä niin, että on olemassa ydin jota kohti hänen pitäisi pyrkiä, mutta kun hän neljännellä luokalla oli nyrhinyt hiuksensa pois hän oli huomannut haluavansa taas olla poninhäntäinen tyttö, liinaharja, ja hän oli tuntenut epäonnistuneensa, kun ydin jonka hän oli luullut löytäneensä olikin jo liukunut muualle, hän tunsu itsensä epäonnistuneeksi kun halusi luoda nahkansa uudelleen. (*Ilonpilaaja*, tästä eteenpäin I, 54.)

Katkelmasta käy ilmi, kuinka Lotta on ajatellut tyyli muutosten helpottavan itsensä etsimisessä, mutta lopputulos olikin jotain muuta. Ulkoisten piirteiden muuttaminen vastaamaan joko feminiinisiä tai maskuliinisia odotuksia ei ratkaisekaan identiteetin etsimisen haasteita ja kamppailu ulkopuolisuuden ja erilaisuuden kokemuksesta jatkuu. *Ilonpilaajassa* ulkonäköön liittyvä ja ikätovereiden suorittama toiseuttaminen tapahtuu pääosin vaatteiden kautta sekä Lotan lapsuudessa. Myöhemmissä ikävaiheissa ulkonäköön liittyvää toiseuttamista ei tapahdu. Hienoon Kouluun mennessään Lotta huomaa pukeutuvansa eri tavalla muihin lapsiin ja erityisesti muihin tyttöihin verrattuna ja Lottaa myös jätetään sosiaalisten piirien ulkopuolelle osin samasta syystä.

Kolmas tyttöjen kehitysromaanin piirre, joka löytyy *Ilonpilaajasta*, on jo aiemmin toiseuden tunteen mukana hieman esitelty aikuisten ja ikätovereiden suorittama sorto. Sardella-Ayresin ja Reesen (2020, 40) mukaan sortamisen syynä voi olla sankarittaren suorapuheisuus, vilkas mielikuvitus tai mikä tahansa esiin pistävä piirre, joka erottaa hänet muusta ryhmästä. Lotan tapauksessa sarron syynä on sekä aikuisten että ikätovereiden kohdalla aggressiivisuus. Haasteet tunteiden säätelyssä ja siitä johtuvat väkivaltaiset purkaukset seuraavat Lottaa esikoulusta saakka. Teoksen alussa kuvataan tilannetta, jossa esikoulun liikuntatunnin jalkapallopele päättyy siihen, että Lotta pelin hävitessään kaataa toisen lapsen:

Lotta juoksi untuvainen otsa hiessä ja tytöt hänen joukkueessaan seisovivat kentällä kuin lumiukot, ja pojat tekivät kaksi, kolme, neljä maalia, ja kun Jere oli jälleen päässyt yksin läpi ja kuljetti palloa kohti maalia, jota vartioiva Isabella väisti tulevaa lau-

kausta jo etukäteen, Lotta päätti että ei enää, hän ei enää kestänyt, ja sitten sattui ja tapahtui. Aina sattui ja tapahtui. (I, 21.)

Toinen kouluympäristössä lapsuudessa tapahtunut aggressiivinen kohtaaminen kuvataan Lotan ja hänen opettajansa välillä. Lottaa oli kiusattu välitunnilla, minkä seurauksena viha alkoi kasvaa ja ”häpeän kuvat muuttuivat Lotassa pyörteeksi joka imi itseensä kaiken käytävästä ja tislautui läpi suppilosta, jonka toisesta päästä tuli ulos kuumana ja valmiina purkautumaan” (I, 58), eikä hän halunnut mennä alkaneelle tunnille. Opettajan pyytäessä häntä luokkaan, Lotta ”ei äkkiä enää hallinnut jalkojaan eikä käsiään, ja hänen jalkansa upposi Anna-Leenan vatsaan kantapäätä edellä” (I, 59). Toisin kuin pelin tiimellyksessä sattunut väkivallan teko, joka kohdistui ikätoveriin, tämä auktoriteettiasemassa olleeseen ja tunnereaktion aiheuttaneen tilanteen ulkopuoliseen aikuiseen kohdistunut aggressio aiheuttaa Lotassa välittömän katumuksen, ja ”vähitellen Lotta alkoi surkastua pieneksi, kuivua kasaan” (I, 59). Vaikka aggressiivisuus ei ole yleisesti tyttöyteen liitetty piirre, on Lotan omassa ja muidenkin reaktioissa käytökseen suuri ero riippuen siitä, missä tilassa ja tilanteessa hallitseman tunteenpurkaus tapahtuu. Pelin keskellä tapahtunut purkaus ei aiheuta anteeksipyytelyä tai häpeää, eivätkä Lotan luokkalaisetkaan reagoi tilanteeseen ihmetellen. Opettajaan kohdistunut aggressiivisuus aiheuttaa kuitenkin sen, että Lotta sekä häpeää itse, että muut reagoivat käytökseen epätavallisena ja erityisesti muut tytöt pitävät Lottaa outona. Lotan aggressiivisuus ei kuitenkaan herätä kenessäkään pelkoa, vaan reaktiot keskittyvät korostamaan tytölle epätavallisena pidettyä käytöstä.

Aggressio ja siitä johtuvat haasteet ovat myös kotiympäristössä tapahtuvan sorron motiivi. Kuten aiemmin mainitsin, *Ilonpilaajassa* kotiympäristön kuvaukset jäävät taka-alalle enkä näe kotia kehityksen kannalta teoksessa niin tärkeänä kuin esimerkiksi Sardella-Ayres ja Reese esittävät. Tapahtumat kotona keskittyvät kuvaamaan sekä Lotan ja äidin että Lotan ja hänen siskonsa välisiä suhteita. Erityisesti Lotan ja äidin välisen suhteen kuvauksessa nousee esiin äidin tarkat näkemykset siitä, millainen tytön kuuluisi olla ja miten tytön tulisi kasvaa, jotta hänestä kasvaa niin sanottu kunnan kansalainen. Koska Lotan käytös ei täysin, tietyissä kehityksen vaiheissa ei oikeastaan ollenkaan, asetu äidin käsitykseen tyttöydestä, aiheuttaa se kitkaa heidän välilleen ja on myös tärkeässä osassa Lotan kehitystarinaa. Äidin reaktiot Lotan huonoon ja tytön rooliin sopimattomaan käytökseen ovat poikkeuksetta huonoja ja erilaisten välikohtauksien lisääntyessä ilmapiiri on kotona kireä. Kun Lotta ei käyttäydykään

odotusten mukaisesti, ei äidin huolena ole se, onko lapsella kaikki hyvin vaan se, millaisena äitinä muut häntä pitävät:

Mä en halua saada enää yhtäkään sellaista viestiä, jossa kerrotaan sun riehuneen siellä. Ei se koulu ole mikään sellainen paikka missä lapset nujakoi ja huutaa aikuisille kuin syötävä. Ne siellä ajattelee, että sua ei ole kukaan yrittänyt kasvattaa. Että minä en ole sua yrittänyt kasvattaa, kun minun niskaani tämä kaikki kaatuu. (I, 61.)

Äidin hahmon tiukkuus ja pyrkimys suorittaa rooleja juuri tietyllä tavalla vaikuttaa äidin ja Lotan suhteen lisäksi myös siihen, millaisena Lotta kokee roolinsa tyttärenä ja mahdollisuutensa esimerkiksi ilmaista itseään:

Hänelle ei koskaan tullut mieleenkään olla vastaamatta äidille kun kysyttiin, olla tulematta paikalle äidin ensimmäisestä kutsusta, mutta oli toisia jotka tekivät niin, sen mahdollisuuden todistaminen jo omin silmin tuntui kutkuttavalta. Hänelle oli aina ollut selvää että hänen velvollisuutensa tyttärenä oli näyttää kuinka hyvin äiti oli onnistunut kasvatustehtävässään; oli selvää että hänen velvollisuutensa oli pitää huolta ettei heidän perheensä auton peruuttaessa pois tuttavaperheen pihasta kukaan äidin ystävistä pääsisi ihmettelemään sitä, miten ahneita tai röyhkeitä tai vetäytyviä Lotta ja hänen siskonsa olivat. (I, 35.)

Tätä pohdintaa edeltää illallinen perhetuttujen luona, jossa kyseisen perheen pojat käyttäytyvät täysin päinvastaisesti kuin mitä Lotalta ja hänen siskoltaan odotetaan. Poiketen muuten äidin konservatiivisista sukupuoliroolien käsityksistä ja huonosta suhtautumisesta Lotan piirteisiin, on äidin reaktio Lotan lesbouteen todella positiivinen ja lämmin ja hän ”kuulostaa valtavan ilahtuneelta” saadessaan tietää (I, 91). Lotan kotona kohtaamaan sortoon tuntuukin liittyvän myös äidin kohtaamat paineet omia sukupuoliroolejaan kohtaan, ei pelkästään konservatiiviset arvot tai Lotan poikkeavuus perinteisestä tyttöydestä.

Sardella-Ayres ja Reese (2020, 39) tuovat artikkelissaan esiin home-away-home-juonikuvion, joka usein toistuu tyttökirjallisuudessa sekä tyttöjen kehitysromaaneissa. Kehitysromaanissa juonikuvion tarkoituksena on heidän mukaansa valmistella tyttöä seuraavaan elämänvaiheeseen, mikä varhaisissa kehitysromaanissa tarkoitti usein tyttären roolin muuttumista vaimoksi. Poistumisen vaihe kannustaa päähenkilöä perinteiseen ja sosiaalisesti hyväksytyyn käytökseen, valmistellen tätä määrättyyn paikkaansa niin kotona kuin yhteiskunnassa. Poistumisen vaiheessa erityisesti poikatyttöhahmojen maskuliiniset piirteet täytyy hylätä tai muokata ennen kuin tämä voi palata ja asettua yhteisönsä naisena. (mt., 42.) Ilonpilaajassa poistumisen ja kotiin palaamisen juoni toistuu useampaan otteeseen; perinteisempi poistu-

minen tapahtuu eräänä kesänä, kun Lotta viettää kesän au pairina Saksassa, mutta toisaalta poistumista ja kotiin palaamista tapahtuu myös pienemmässä mittakaavassa läpi Lotan kehityksen. Esimerkiksi kun Lotta jättää lukion kesken, muuttaa hän pois kotoaan ja hankkii työn kouluavustajana, mitkä molemmat näyttäytyvät suurina askelina kohti itsenäistä ja aikuista elämää. Kuitenkin tänä aikana Lotta kokee haasteita mielenterveytensä kanssa, joutuu jättäytymään töistään pois ja keskittymään paranemiseen. Tällöin Lotta myös pyrkii korjaamaan tulehtuneita välejänsä äitiinsä, ikään kuin palaten kotiin.

Lotan kesä au pairina ilmentää poistumisen mallia yllättävän perinteisellä tavalla. Lapsista huolehtiminen istuu hyvin perinteiseen käsitykseen ihanteellisesta tyttöydestä ja myös ajankohdallisesti matka tapahtuu nuoruuden ja aikuisuuden välimaastossa, jolloin perinteisesti tyttöjen kehitysromaneissa tytöiltä on vaadittu äitiyteen valmistelevaa kehitystä. Hoivavietin herääminen ei kuitenkaan Lotan kohdalla liity äitiyden valmisteluun, vaan ennemminkin sosiaalisiin odotuksiin, joihin hän tahtois vastata. Lotan motiivit hakeutua au pairiksi peilaavat hyvin tätä välimaastoa. Toisaalta Lotta on elämänjanoinen nuori, jolle ”Berliini on se paikka, jossa täytyy olla elänyt tietääkseen elämisestä jotain” kun taas toisaalta hän mainitsee ajattelevansa sitä, kuinka hänen äitinsä ilahtuu ”huomatessaan, että Lotasta on kasvanut valveutunut nuori nainen, välittäjä”. (I, 173.) Oman tahdon ja sisäistetyn velvollisuudentunteen välinen jännite ohjaa Lotan halua poistua kotoa ja Suomesta ja kehittyä uudessa ympäristössä. Sama kehitysromaneille tyypillinen jännite itsen ja sosiaalisten odotusten välillä ohjaakin Lotan kehitystä läpi teoksen eikä pelkästään yksittäisissä juonikuvioidissa.

3.2 *Ilonpilaaja* feministisenä kehitysromaanina

Tässä alaluvussa erittelen Felskin teorian mukaisesti *Ilonpilaajasta* feministisen kehitysromaanin piirteitä. Kuten mainittua, Felski (1989, 131) korostaa teoriassaan sekä naisyhteisön että naisten välisten suhteiden merkitystä päähenkilön kehitykselle ja minuuden löytymiselle. *Ilonpilaajassa* tärkeitä kehitystä määrittäviä hahmoja on aiemmassa alaluvussa käsittelemäni äidin hahmon lisäksi kolme: Lotan lapsuuden ystävä Leila, Lotan lukiokaveri Moona sekä Daniela, johon Lotta tutustuu Moonan veljen kautta. Daniela on hahmon esittelystä saakka myös päähenkilön romanttisten tunteiden kohteena, mutta suhteen romanttinen puoli säilyy yksipuolisena suurimman osan teoksesta. Nämä kolme hahmoa tarjoavat myös hyvät lähtökohdat tarkastella Lotan kehitystä mahdollisimman laajasti ja jatkumona, sillä hahmot

ovat osana Lotan elämää eri ikätasoilla ja ovat täten osana eri kehityksen vaiheita. Ennen kuin siirryn tarkastelemaan näiden tärkeiden naishahmojen merkitystä kehitykselle, esittelen lyhyesti teoksessa esiintyviä naisyhteisöjä ja niiden vaikutusta kehityskertomukselle.

Lotan kehityksen kannalta merkityksellisiä naisyhteisöjä teoksessa on useita. Teoksen aikana Lotta opiskelee kolmella eri asteella, joista jokaisessa hänellä on tyttöistä/naisista koostuva ystäväporukka. Lapsuuteen ja yläasteikään kuuluva ja erittäin tärkeä naisyhteisö löytyi myös jalkapallojoukkueesta, sillä siinä missä Lotta ei koskaan täysin sopeutunut Hienoon Kouluun ja sen tarjoamaan suurempaan naisyhteisöön hänet hyväksytään osaksi yhteisöä jalkapalloharrastuksen parissa. Jalkapallojoukkueen tarjoama naisyhteisö on myös oikeastaan ainoa, jota Lotan aggressiivisuus ja kyseenalaiset käyttäytymismallit eivät varjosta, vaan siellä Lotan aggressiivisuudesta on paikoin jopa hyötyä. Jalkapallojoukkue tarjoaa vastapainoa muille lapsuuden ja teini-iän yhteisöille ja eräänlaisen hengähdystauon jatkuvasta itsensä etsimisestä sekä rooleihin vastaamisen vaikeudesta. Lotan ydinperhe koostuu äidistä ja pikkusiskosta, joten yhtenä tärkeänä naisyhteisönä teoksessa toimiikin Lotan perhe.

Perheen naisyhteisön merkitys on teoksessa selkeästi rajoittava mutta myös vahvasti kehitystä ohjaava. Kodin naisyhteisö on kaikkea muuta, kuin kannustava ja Lotan välit sekä äitiin että pikkusiskoon kuvataan jokaisessa kehityksen vaiheessa vaikeina. Kodin naisyhteisö tuntuukin ohjaavan kehitystä lähinnä siitä näkökulmasta, millaiseksi Lotta itse ei tahtoisi tulla. Perhekuvaukset tarjoavat jännitteen Lotan oman tahdon ja perinteisen tyttöyden määritelmän välille identiteetin muodostumisessa. Kuten edellisessä luvussa jo esittelin, ovat Lotan äidin näkemykset hyvästä tyttöydestä ja naiseudesta konservatiivisia ja samalla kaukana sekä siitä, mitä Lotta kokee olevansa mutta myös siitä, mitä hän tahtoisi olla. Lotan suhde siskoonsa ei näyttäyty paljoakaan parempana, sillä siskojen välille kuvataan lapsuudesta saakka kestänyttä kilpailuasetelmaa.

Seuraavaksi käsittelen aikajärjestyksessä Lotan kehitykselle kolmea tärkeää naishahmoa, aloittaen lapsuudenystävästä Leilasta. Lotta ja Leila käyvät molemmat Hienoa Koulua, mutta ystäväystyvät paremmin vasta yhdeksännellä luokalla Leilan siirtyessä samaan jalkapallojoukkueeseen. Ystäväystyminen tapahtuu nopeasti ja Leilan hahmo tarjoaa Lotalle identiteetin kehittymisen näkökulmasta sellaista hyväksyntää, mikä on jäänyt puuttumaan hänen muista

ihmissuhteistaan. Lottaa ja Leilaa yhdistää jalkapalloharrastuksen tarjoama hyväksyvä yhteisö, mutta Leila myös vaikuttaa olevan ensimmäisiä joukkueesta, joka viihtyy Lotan kanssa harjoitusten ulkopuolellakin. Leilan kanssa Lotta ei koe tarvetta esittää perinteisen tytön roolia, ja Leila jopa yllyttää Lottaa leikittelemään sukupuolirooleilla vaatetuksen kautta:

Kun Leila puki Lotan ja Lotta katsoi itseään hiukset lippalakin sisälle sullottuna, säkkimäisissä karheissa paidoissa ja Leilan isoveljen vanhoissa, lököttävissä housuissa, hän riemuitsi tunnistaessaan itsessään jotain sellaista mikä ei koskaan muuten ollut läsnä. Hän oli sisäistänyt käskyn olla oma itsensä niin, että oli olemassa ydin jota kohti hänen pitäisi pyrkiä [--] [m]utta Leilalta hän oppi, ettei omaa itseä ehkä ollut, tai jos olikin, oli oma itse enemmän kuin mitä hän olisi kerralla voinut yllään kantaa. (I, 54.)

Lukion ja tätä kautta Lotan teinivuosien tärkein naishahmo on hänen ystävänsä Moona. Moona kuvastaa naishahmoista selvimmin ihannetta; Moona on kaikkea sitä, mitä oikea ja hyvä tyttöys ja naiseus hänelle on, ja samalla elävä esimerkki siitä, ettei Lotta itse onnistu täyttämään omia tavoitteitaan tällä saralla. Teoksessa Moona kuvataan luonteeltaan samaan aikaan perinteisen tyttömäisenä, mutta kuitenkin tyttöyden normeja rikkovana. Tässä merkittäväksi tekijäksi nousee konservatiivisen ympäristön, Hienon Koulun, vaihtuminen liberaalimpaan taideyhteisöön ilmaisutaidonlukiossa. Kuitenkaan tässä vapaammassakaan yhteisössä Lotta ei koe voivansa olla oma itsensä, vaan hänen täytyy opetella uusi rooli jota toteuttaa:

Lotta on opetellut istumaan niin kuin Moona ja Saimi istuvat, reteästi haarat levälään, vatsa sylissään, yläkoulussa hän on tottunut siihen, että kuului näyttää hillityltä, käytävillä tytöt ristivät raajansa, tekivät itsestään niin pieniä kuin osasivat. [--] Nyt hän on paikassa jossa tytöillä hänen ympärillään on paksupohjaiset mairinuouskenkät, paikassa jossa tytöt ottavat paheksunnasta välittämättä tilaa, pilkkaavat armotta kaikkea pikkusievää ja teennäistä. Heidän sukkahousunsa ovat rikki mutta he eivät pyydä anteeksi. (I, 107–108.)

Lotta myös mainitsee kuinka "[s]itä häpeää ei tunnu Saimin ja Moonan maailmassa olevan olemassa, ja siihen maailmaan Lotta haluaa palavasti kuulua" (I, 108) viitaten hänen lapsuudenkokemuksiensa rikkinäisistä sukkahousuista. Moona ja lukion tarjoama yhteisö ravistelevat Lotan käsityksiä omista mahdollisuuksistaan ilmaista omaa identiteettiään, mutta pohjalla tuntuu olevan silti ajatus siitä, että nyt Lotalla on enemmänkin mahdollisuus muokata itsestään siihen yhteisöön sopiva, eikä aidosti olla sitä mitä hän on. Lapsuudesta saakka kestänyt tunne erilaisuudesta seuraa häntä, vaikka ympäristö on vastaanottavaisempi.

Moonan hahmo kuvataan hyvin vetovoimaisena ja ikään kuin vastakohtana Lotalle, jolle on muodostunut vahvasti ajatus itsestään vaikeasti ymmärrettävänä, mikä määrittää Lotan yri-

tyksiä sopeutua tai tutustua uusiin ihmisiin. Heti ensitapaamisessa Lotta kuvailee Moonan näyttävän ”siltä kuin maailman läpi kulkiessaan korjaisi helmoihinsa kaiken vastaantulevan” ja kuinka ”Moonan katse saa hänet haluamaan tunnustaa kaiken saman tien, pelon ja irtotaisuuden häpeän”, kun taas itsestään hän käyttää adjektiiveja harmaa ja vaatimaton (I, 80).

Kehitykselle merkityksellisistä naishahmoista viimeinen, Daniela, on kaikista monisyisin. Jos Lotan perhettä ei lasketa, Danielan hahmo on merkittävistä naishahmoista ainoa, joka on kehityksessä läsnä usean eri ikävaiheen kohdalla. Lotta tapaa Danielan jo lukiossa, jolloin Danielan rooli on merkityksellinen lähinnä romantiikan kautta, sillä Danielasta tulee Lotalle yksipuolisen ihastuksen kohde. Lotan ollessa lukiossa he eivät vielä tutustu sen paremmin, mutta myöhemmin Lotan ollessa töissä kouluavustajana tulee heistä työkavereita, ja Daniela ottaa Leilaan ja Moonaan verrattavissa olevan ystävän roolin.

Daniela tuntuu myös vaikeassa elämänvaiheessa toimivan ystävän ja ihastuksen roolin ulkopuolella. Lotan ja Danielan suhteessa on jotain perheenomaista, ja Lotta myös mainitsee että ”[s]iitä on tullut mulle isosisko nyt, [--] [t]ollasta mä kaikista oon koko ajan kaikista eniten kaivannut” puhuessaan Danielasta kämppikselleen lirikselle. (I, 242) Lotta löytää Danielasta selvästi sellaisia turvallisia ja omaa identiteettiään validoivia piirteitä, joita ei aidossa koti-ympäristössään näe äidissään tai siskossaan. Tästä esimerkkinä toimii Danielan lempeä ja kannustava suhtautuminen Lotan mielenterveyden haasteisiin, kun äidin reaktio on hyvin vähättelevä. Daniela on saanut Lotan ottamaan yhteyttä terveyskeskukseen ja painottanut tämän olevan samalla tavalla potilas kuin fyysisesti sairaat (I, 290), kun taas äidin reaktio avun hakemiseen on päinvastainen:

Koetapa kuitenkin olla jämähtämättä sängyn pohjalle, sinun mielenlaadulla ei sellaisesta seuraa mitään hyvää, äiti sanoo ja jatkaa: Just luin lehdestä jonkun pikku-uutisen, että nämä niin kutsutut nuorten naisten masennusperäiset varhaiseläkkeet on hirmuisessa kasvussa. Olen mä sitä miettinyt, että missä vika, että odotetaanko sitä liikaa työelämältä ja lannistutaan heti ensimmäisestä takaiskusta. Joo, varmaan tässä itekin pitää ruveta selvittämään Kelan kanssa asioita myös, en mä tiedä yhtään miten nää toimii, Lotta sanoo. Nooh, sanoo äiti. Ne varmaan sieltä sut ohjaa johonkin sellaiseen kuntouttavaan työtoimintaan tai muulle höpö höpö -kurssille missä käydään silittelemässä eläimiä jossain. Mieti nyt tarkkaan mitä siellä terveysasemalla sanot, mä voisin kertoa sulle millaisia seuraksia sillä voi olla jos sussa on sitten loppuelämäs se mielenterveysleima, se voi yllättävissä kohdissa tulla vastaan, varoisin hankkimasta sellaista. (I, 290–291.)

Danielan turvallisuus vahvistaa Lotan käsitystä itsestään ja siitä, ettei hänessä ole mitään vikaa. Isosiskomaisuuden ja romanttisten tunteiden sekoittuminen tekee Danielasta samaan aikaan ihanteen identiteetin muodostumisessa, mutta myös rikkoo Lotan syvään juurtuneita ajatuksia siitä, millainen hänen tulisi olla.

Kaikille naishahmoille on yhteistä Felskinkin (1989, 131) esiin tuoma ajatus siitä, että naishahmot toimivat peilinä päähenkilön identiteetin kehittymisessä. Toisaalta kaikista hahmoista löytyy Lotan mielestä jotain tavoiteltavaa, mutta toisaalta juuri näiden hahmojen kautta Lotan kokemukset erilaisuudesta ja muottiin sopeutumattomuudesta myös korostuvat. Danielaa lukuun ottamatta suhteet kaikkiin näihin naishahmoihin kokevat enemmän tai vähemmän luonnollisen päätöksen Lotan aikuistuessa, ja erityisesti suhteen päättyessä Moonaan Lotan koko elämä tuntuu vaihtavan suuntaa. Moonan hahmo identiteetin peilinä tarjoaa enemmän heijastuksia siitä, kuka Lotta ei ole kuin esimerkiksi Danielan hahmo, jonka kautta Lotta pikkuhiljaa aikuistuessaan ymmärtää kuka hän on ja mihin kaikkeen hän pystyy. Naishahmoista Leila ja Moona kuvastavat sellaista tyttöyden ja naiseuden kuvaa, millaisena Lotta tahtois nähdä itsensä, kun taas Danielan hahmo peilaa Lottaa paremmin yksilönä, sellaisena kuin hän aidosti on.

4 Tyttöys ja Lotan henkilöahmo poikatyttöahmona

Seuraavaksi tutkin tarkemmin Lotan henkilöahmoa. Kuten aiemmissa kappaleissa tulee esille, voi Lotan henkilöahmoa tutkia poikatyttöahmona, mikä myös sopii sekä tyttöjen että feministisen kehitysromaanin piirteisiin. Vaikka terminä poikatyttöahmo tuntuu hyvin vanhanaikaiselta, on se kaikessa vanhanaikaisuudessaan omiaan kuvaamaan teoksessakin esiintyviä vanhentuneita tyttöyden malleja ja sukupuolirooleja. Poikatyttöahmolle ei tutkimuksessa ole vielä muodostunut nykyaikaisempaa termiä, joten joudun hyödyntämään sitä myös omassa tutkimuksessani. Lotan hahmoa voisi tutkia myös queer-hahmona, sillä Lotta kuuluu LGBTQ+ -yhteisöön, mutta koen että poikatyttöahmon pitkä perinne tyttökirjallisuudessa ja tyttöjen kehitysromaneissa antaa tutkimukselleni enemmän tarkasteltavaa. Toisaalta esimerkiksi Kristen Proehl (2018, 92) tutkii poikatyttöahmojen queer-identiteettiä, eli poikatyttöahmoa ei voi täysin irrottaa queer-tutkimuksesta.

Poikatyttöahmojen ulkonäköä on traditiossa kuvattu usein maskuliinisena tai androgyynisenä. Poikatyttöahmoille on ollut tärkeää ravistella käsityksiä tyttöyden normeista niin käytöksen kuin ulkonäön ja pukeutumisenkin kautta ja poikatyttöahmoille on ollut tyypillistä esimerkiksi leikata hiukset lyhyiksi tai kieltäytyä pukeutumasta tyttöjen vaatteisiin. (Miettinen 2015, 62.) Kuten edellisessä luvussa mainitsin, Lotan ulkonäköä kuvataan teoksessa suoraan hyvin vähän, eikä vähäisistä kuvauksista käy ilmi mitään kovin radikaalia sukupuoliroolien ravistelua tai epämukavuutta tyttömäisinä pidettyihin ulkonäköseikkoihin. Voidaan kuitenkin olettaa, ettei Lotta esimerkiksi teini-ikäisenä käytä normaalisti meikkiä, tai ainakaan kovin paljon, sillä ehostautuminen juhliin aiheuttaa huomiota Lotan läheisissä:

Moona tulee ovelle vastaan, huitoo käsillään kuin haluaisi kutsua koko maailman katsomaan häntä ja sanoo Jäbät! Lotta tuli, ja Lotta näyttää ihan enkeliltä! Lotta punastuu, hän on nähnyt vaivaa, hän on korostanut poskipäitään ja tärisevin käsin hän on maalannut silmänsä esiin, hän on seissyt peilin edessä kauemmin kuin yleensä ja meikannut hartaasti, pukeutunut täksi tytöksi samalla tavalla kuin on pukeutunut jalkapallonpelaajaksi, ajatuksella. (I, 154.)

Katkelmasta käy ilmi, kuinka Lotta kokee omalla kohdallaan tällaisen tyttöyden suoritettavana roolina ja hahmona joksi pukeutua, eikä niinkään omaan identiteettiinsä kuuluvana osana.

Ilonpilaajassa tyttöyttä kuvataan paljon Lotan ulkopuolisuuden kokemuksen pohjalta. Lotan maailmassa on olemassa tarkka näkemys sukupuoli-identiteetistä ja siitä, kuinka sitä tulisi ilmentää. Lapsuudesta aikuisuuteen tyttöyttä ja naiseutta käsitellään Lotan kokemien vastakohtien kautta: on muut tytöt, ja on Lotta, joka mielestään epäonnistuu niissä tyttöyttä määrittävissä piirteissä, jotka muille tulevat luonnostaan. Tyttöyden tuomaan ulkopuolisuuden tunteeseen liittyy vahvasti juuri Lotan vaikeus muodostaa ystäväporukoita ja varsinkin sellaisia, jotka koostuvat tytöistä tai naisista. Ei ole kyse siitä, etteikö Lotta tahtoisi kuulua tiiviimmin naisyhteisöihin vaan siitä, ettei näissä yhteisöissä löydy tarpeeksi vahvaa samaistumispintaa Lotan ja muiden tyttöjen välillä. Sen lisäksi että naisyhteisöt ovat keskeinen piirre sekä tyttöjen että feministisissä kehitysromaaneissa, vaikuttaa naisyhteisöjen puute *Ilonpilaajassa* suuresti Lotan identiteettiin ja kokemukseen tyttöydestä.

Tyttökirjallisuudessa esiintyville poikatyttöhahmoille on lajin perinteessä ollut tyypillistä, että aikuistuuksaan hahmot mukautuvat naiseuden sosiaalisiin normeihin, jonka myötä esimerkiksi androgyninen ulkonäkö tai maskuliiniseksi koettu käytös muuttuu vastaamaan naiseuden odotuksia. Poikatyttöys näyttäytyy ikään kuin välivaiheena naisidentiteetin sisäistämiseksi. (Miettinen 2009, 38.) *Ilonpilaajassa* aikuistumisen myötä tapahtuva muutos ei kuitenkaan vastaa tätä perinnettä, vaan Lotta ennemminkin ymmärtää kuinka hänen poikatyttömäiset piirteensä sekä kokemus ulkopuolisuudesta ja erilaisuudesta ovat saaneet hänet itsensä asettumaan tyttöyttä ja naiseutta vastaan:

Jonkun pitäisi hiljentää tuo kanalauma, hän ajatteli. Teennäiset laumasieluiset miellyttäjät, hän ajatteli. Hän, joka ei kelvannut toisille tytöille vaikka puski sisään rinkiin, otti omakseen vihan sanat joita katkeroituneet nuoret miehet vyöryttivät näppäimistöltään internetin syövereihin. Hän oli liittänyt mielessään toisiin tyttöihin sen että nämä olivat väärässä, miellyttämisenhaluisia ja kyvyttömiä kriittiseen ajatteluun ja siksi hän ei kelvannut, hän oli liian hyvä, toiset halveksuttavia. Hän on katsonut ympärilleen vain löytääkseen todisteita siitä, että muut ovat saaneet enemmän kuin ansaitsevat ja että hän, Lotta, on saanut vähemmän. (I, 359.)

Lotan kohdalla aikuistuminen tarjoaa poikatyttöhahmolle ymmärrystä sisäistetyistä ajatuksista ja malleista koskien sukupuolta, jotka ovat tiedostamatta ajaneet häntä vihaamaan tyttöyttä ja muita tyttöjä. Oivallus ja kasvaminen ei kuitenkaan varsinaisesti muuta Lottaa suuntaan tai toiseen, vaan poikatyttömäiset piirteet säilyvät hänessä vielä aikuisuuden kynnykselläkin. Miettisen (2015, 72) mukaan poikatyttöyttä ei ole traditiossa nähty pysyvänä osana

hahmon persoonaa vaan lapsuuteen liittyvänä osana tyttöä, mikä poistuu hahmon kasvaessa. Lotan kohdalla tilanne on kuitenkin eri ja se nimenomaan vaikuttaa olevan osa hahmoon kasvanutta persoonaa.

Myös perinteisestä poikatyttöahmosta poiketen Lotta ei tunnu kokevan itseään urheaksi seikkailijaksi, tai edes varsinaisesti pyri käytöksellään toteuttamaan maskuliinisia sukupuolirooleja (Miettinen 2015, 61). Poikatyttöyden leima tulee Lotalle ulkoapäin ja sillä pyritään selittämään esimerkiksi Lotan vaikeana pidettyä käytöstä ja tunnesäätelyiden haasteita, jotka eivät istu tyttöyden normeihin, mutta joita pidetään poikalapsille normaaleina piirteinä. Poikatyttöahmoille on tyyppillistä kokea kurinpitoa auktoriteettihahmoilta, esimerkiksi opettajilta tai vanhemmilta, liittyen tyttöyden ihanteesta poikkeavaan käytökseen. Kurinpito on usein ennemminkin emotionaalista suostuttelua ”oikeaan käytökseen” kuin fyysistä rankaisemista ”väärästä”. (Proehl 2018, 101.) *Ilonpilaajassa* kurinpito ja ihannekäyttäytymiseen suostuttelu jää melko vähäiseksi. On kuitenkin selvää, että juuri ulkopuolelta tulevan kommentoinnin myötä Lotan identiteetin muodostumisen keskiössä on ajatus siitä, että hän on jotain muuta kuin perinteinen ja normeihin mahtuva tyttöahmo. Oletus poikatyttöydestä muovautuu maskuliiniseksi miellettyjen luonteenpiirteiden ja kiinnostuksenkohteiden ympärille, jonka Lotta myös omaksuu itselleen. Lotta ei kuitenkaan itse missään vaiheessa teosta mainitse esimerkiksi kokevansa itseään enemmän pojaksi kuin tytöksi, mikä taas on ollut tyyppillistä poikatyttöahmojen traditiossa (Miettinen 2015, 62).

Kuten käsitellessäni *Ilonpilaajaa* kehitysromaanin alalajeina, myös käsitellessäni Lotan henkilöahmoa poikatyttönä kohtaan saman haasteen muuttuneissa yhteiskunnan kuvauksissa. Tyttöydelle aiemmin määritellyt, hyvin kapeat mallit ovat vuosien saatossa lähteneet laajenemaan minkä voi nähdä heijastuvan myös siihen, millaisena ”onnistunut” tyttöys kirjallisuudessa kuvataan, eivätkä tutkielmassani hyödyntämäni määritelmät poikatyttöahmosta siirry vaivattomasti nykykirjallisuuden tutkimukseen. Miettinen (2015, 68) nostaa tutkimuksessaan esiin poikatyttöahmon merkityksen heteronormatiivisuudelle ja sen, että vaikka poikatyttöahmo lapsuudessaan koettelee niin sukupuoliroolien kuin seksuaalisuuden rajoja käytöksellään, lopulta myös poikatyttöjen tarinat saavat lähes aina heteronormatiivisen päätöksen aikuistuuksaan. *Ilonpilaajassa* Lotan seksuaalisuus ei kuitenkaan ole merkittävässä

osassa poikatyttöyttä eikä Lotan queer-identiteettiä kuvata välivaiheena ennen ”todellista”
naisuutta.

5 Johtopäätökset

Olen tutkielmassani analysoinut Anni Ihlbergin teosta *Ilonpilaaja* (2021) kahtena kehitysromaanin alalajina, luvussa 3.1. tyttöjen kehitysromaanina sekä luvussa 3.2. feministisenä kehitysromaanina. Lisäksi luvussa neljä tarkastelin romaanin päähenkilön Lotan henkilöahmoa lajille osin tyyppillisen poikatyttöahmon viitekehyksessä. Tämän tarkoituksena oli tutkia henkilöahmon lisäksi sitä, millaisena tyttöyttä ja naiseutta teoksessa kuvataan.

Bildungsromanin perinteiden kuullessa 1700-luvun Saksaan sekä poikien kehitystä kuvaamaan, ei 2000-luvun Suomeen sijoittuva, tytön kehitystä kuvaava romaanin ole mahdollista kuvata kehitystä lajille täydellisen ominaisesti. Viime vuosikymmenten edistys myös yleisesti tasa-arvokysymyksissä on mahdollistanut tyttöjen maailman avautumisen lähentymään sitä, mitä se on ollut pojille jo vuosisatojen ajan. Nykypäivän tyttöjen kehitysromaanin voi kuvata muutakin, kuin roolin vaihtumista tyttärestä vaimoksi eikä poikatyttöahmon tarkoitus ole toimia varoittavana esimerkkinä siitä, mitä tottelemattomalle tytölle tapahtuu.

Ilonpilaaja tuntuu kahdesta valitsemastani bildungsromaanin alalajista sopivan tarkemmin Sardella-Ayresin ja Reesen määritelmän mukaisesti tyttöjen kehitysromaanin piirteisiin, joita teoksesta pystyi selkeästi erittelemään useita. Lajille tyyppillinen sankarittaren kohtaama sorto sekä home-away-home juonikuvion toistuminen ilmensivät teoksessa esiintyviä lajin piirteitä. Teoksesta löytyi myös Felskin määritelmän mukaisesti feministisen kehitysromaanin piirteitä, vaikka löydökset jäivät hieman pinnallisemmiksi toiseen alalajiin verrattuna. Teoksessa on useita päähenkilön kehityksen kannalta merkittäviä naishahmoja ja naisyhteisöjä, mitkä ovat Felskin teorian mukaisesti feministisen kehitysromaanin piirteitä. Naishahmojen välillä korostuu niin Felskin ajatus naishahmoista peilinä itsen ja kehityksen välillä, kuin päähenkilön kohtaamat haasteet naisyhteisöissä.

Lotan henkilöahmosta löytyy perinteiselle poikatyttöahmolle ominaisia piirteitä, mutta teoksen poikatyttöahmo tuntuu myös haastavan hahmon perinnettä. Lotan poikatyttöys ilmenee tradition tapaan maskuliinisena pidetyn käytöksen, urheilullisuuden ja vaikeuden sopeutua muiden tyttöjen joukkoon kautta. Traditiosta poiketen Lotan tarina ei pääty heteronormatiiviseen suhteeseen eikä poikatyttöyttä missään vaiheessa kitketä pois, vaikka

joukkoon sopeutuminen onkin haasteellista. *Ilonpilaajassa* poikatyttöhahmoa ei myöskään rakenneta ulkonäköön liittyvien piirteiden ympärille, mikä on liittynyt vahvasti hahmon traditioihin tyttökirjallisuudessa.

Kuten johdannossa mainitsin, oli työni haasteena aiemman tutkimuksen löytäminen ja nykypäivään soveltaminen. Vaikka todellisuudessa lajina kehitysromaanin on tänä päivänä arkkityyppijään monipuolisempi, tuntui usein siitä tehty tutkimus keskittyvän joko kanonisoitujen teosten tai muuten aikakaudellisesti lajin alkuaikojen teosten analyysiin. Näissä tutkimuksissa korostuivat yllä mainitsemieni *Ilonpilaajaan* sopivien lajipiirteiden lisäksi vahvasti esimerkiksi avioliiton merkitys, jota ei nykypäivän kontekstissa nähdä samanlaisena, kehityksen kannalta tärkeänä virstanpylväänä. Maailma on tyttöjen kehityksen kannalta avoimempi mikä heijastuu myös kaunokirjallisiin maailmoihin, vaikka toisaalta tietyt tyttöjen kehitykseen liittyvät kipukohdat näyttävätkin niin 1800-luvulla kuin 2000-luvullakin, kuten esimerkiksi *Ilonpilaajassakin* esille nousseet ulkopuolisuuden kokemukset. Tutkimustani voisikin olla mielekästä jatkaa tästä näkökulmasta ja esimerkiksi tutkia tarkemmin, nouseeko 2000-luvulle sijoittuvista tyttöjen kehitysromaanista *Ilonpilaajan* kanssa yhtäläisiä lajipiirteitä? Myös poikatyttöhahmon poikkeavuus *Ilonpilaajassa* verrattuna tyttökirjallisuuden traditioihin tarjoaisi hyvän lähtökohdan lisätutkimukselle. Millaisia ovat nykykirjallisuuden poikatyttöhahmot? Havaintojeni mukaan tutkimuksessa tuntuu olevan aukko nykyaikaisten kehitysromaanien tutkimuksen kohdalla, mikä kattaa myös tyttöjen kehitysromaanien tutkimuksen vähäisyyden. Tutkimusta jatkaessa *Ilonpilaaja* toimisi hyvin yhtenä kohdeteoksena, mutta olisi tärkeää löytää laajempaa otantaa nykykirjallisuuden kentältä parempien tutkimustulosten saavuttamiseksi.

Lähteet

Kohdeteos

Ihlberg, Anni 2021. *Ilonpilaaja*. Helsinki: Tammi.

Tutkimuskirjallisuus

Aalto, Minna 2000. *Vapauden ja velvollisuuden ristiriita: kehitysromaanin mahdollisuudet 1890-luvun lopun ja 1900-luvun alun naiskirjallisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Felski, Rita 1989. *Beyond Feminist Aesthetics. Feminist Literature and Social Change*. London: Hutchinson Radius.

Isomaa, Saija 2009. *Heräämisten poetiikkaa : lajeja ja intertekstejä Arvid Järnefeltin romaaneissa Isänmaa, Maaemon lapsia ja Veneh’ojalaiset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.

Miettinen, Sari 2015. Hankala tyttö! Poikatyön queer lapsuuden kulttuurinen mahdollisuus. Parente-Čapková, Viola. et al. *Nainen kulttuurissa, kulttuuri naisessa*. Turku: Turun yliopisto, 57–81.

Miettinen, Sari 2009. *Poikatyttö Masa sukupuolijärjestyksen määrittäjänä ja purkajana. Sukupuolen (queerit) strategiat Tuija Lehtisen Mirkka-sarjassa*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos.

Mäkikalli, Aino, ja Steinby, Liisa 2013. Kertomakirjallisuuden lajeja. Aino Mäkikalli ja Liisa Steinby (toim.), *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 135–149.

Sardella-Ayres, Dawn, and Ashley N Reese 2020. "Where to from Here? Emerging Conversations on Girls' Literature and Girlhood." *Girlhood studies* 13.1. 33–49. Web.

Pratt, Annis 1981. *Archetypal Patterns in Women's Fiction*. Bloomington: Indiana University Press.

Proehl, Kristen B 2018. *Battling Girlhood : Sympathy, Social Justice, and the Tomboy Figure in American Literature*. New York: Routledge. Print.